

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИТРАТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ РІВНЯ ЖИТТЯ

В статті проаналізовано просторово-часові особливості розподілу витрат населення та домогосподарств України, досліджено динаміку витрат, їх структуру. Розглянуто особливості споживчих та неспоживчих витрат. Визначено, що в структурі витрат населення України переважна частка припадає на продукти харчування, де найбільші відсоток займають молоко та молочні продукти, яйця, найменший – риба, рибопродукти, м'ясо та м'ясопродукти, що говорить про низьку купівельну спроможність населення.

Ключові слова: витрати населення, витрати домогосподарств, структура та динаміка витрат, споживчі та неспоживчі витрати.

Л.В. Ключко. ЭКОНОМИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РАСХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ УРОВНЯ ЖИЗНИ. В статье проанализированы пространственно-временные особенности распределения расходов населения и домохозяйств Украины, исследовано динамику расходов, их структуру. Рассмотрены особенности потребительских и непотребительских расходов. Определено, что в структуре расходов населения Украины подавляющая часть приходится на продукты питания, где наибольшие процент занимают молоко и молочные продукты, яйца, наименьший – рыба, рыбопродукты, мясо и мясопродукты, что свидетельствует про низкую покупательную способность населения.

Ключевые слова: расходы населения, расходы домохозяйств, структура и динамика расходов, потребительские и непотребительские товары.

L.V. Kliuchko. THE ECONOMIC-GEOGRAPHICAL RESEARCH SPENDING OF UKRAINIAN POPULATION AS A COMPONENT OF LIVING STANDARDS. The territorial and temporal characteristics of the distribution spending of Ukrainian population and households were analyzed. The dynamics and cost structure were investigated. The especially consumer and non-consumer expenditures were considered. Definitely, in the cost structure of the Ukrainian population is dominated by food, including milk, dairy products, eggs. The smallest part of expenditure is on fish, fish products, meat and meat products. These features indicate the structure of the low purchasing power.

Keywords: cost, household cost, the structure and dynamics of costs, consumer and non-consumer expenditures.

Актуальність. Аналіз доходів і витрат населення є необхідною умовою при дослідженні рівня та якості життя населення, оскільки вони відображають купівельну спроможність громадян, витрати на придбання товарів та послуг; сплачені доходи від власності, поточні податки на доходи, майно тощо та інші поточні трансферти. Використовуючи ці показники, можна судити про добробут населення, про можливість задовольняти необхідні потреби, що

певним чином відбивається на працездатності людини, її фізичному та психологічному стані, тривалості життя.

Викладення основного змісту. Витрати населення України в 2010 році становили 1101015 млн. грн., з них 76% (838220 млн. грн.) склали витрати на придбання товарів та послуг.

За період з 2002 по 2010 роки обсяги витрат населення (рис. 1) зросли в 6 разів (з 185073 до 1101015 млн. грн.), що пояснюється, в першу чергу, зростанням цін та інфляцією.

Обсяги витрат на товари і послуги зросли в 4,5 рази (з 153589 до 838220 млн. грн.). В загальній структурі витрат населення їх частка зменшилась з 83% до 76%. Тобто, можна говорити про те, що спостерігається повільне зростання частки вільних коштів, які населення може перетворити в заощадження або на задоволення нематеріальних потреб [1].

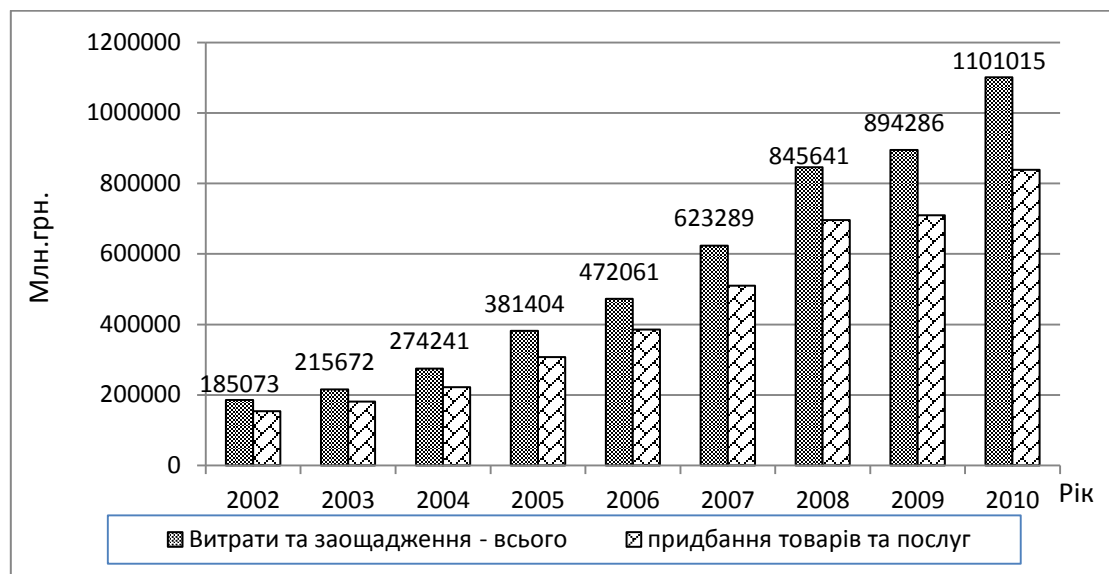


Рис. 1. Динаміка обсягів витрат населення України за 2002-2010 рр.

(побудовано за даними [2])

Помітних змін у 2002 - 2010 роках зазнала частка приросту фінансових активів, яка коливається від 5% до 13%, а також частка сплачених доходів від власності та частка нагромаджень нефінансових активів (які коливаються в проміжках від 0,05% до 5%). Найбільш стабільною залишається частка поточних податків на поточні трансфери (8-9%).

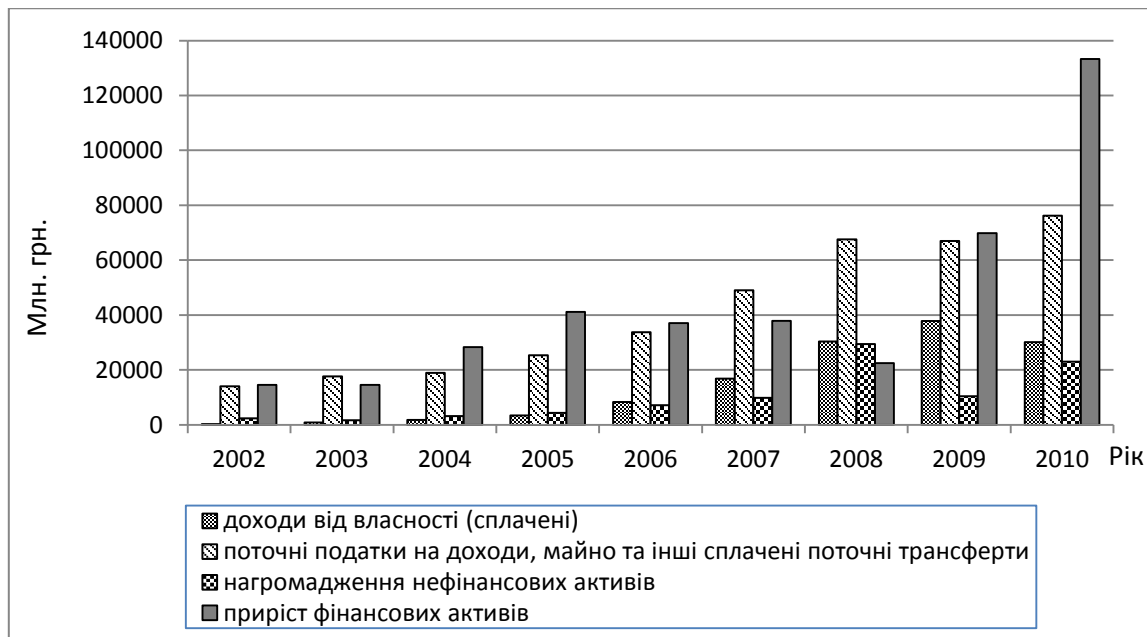


Рис. 2. Динаміка обсягів складових витрат населення України в 2002-2010 роках (побудовано за даними [2])

Найбільших змін за обсягами (рис. 3) зазнали витрати населення, що стосуються приросту фінансових активів (зросли в зазначений період в 9 разів, при цьому щорічні обсяги значно коливались). Поточні податки зросли в 5 разів; нагромадження нефінансових активів – в 9 разів. При загальній тенденції до зростання кожна із складових витрат населення зазнала значних коливань.

В територіальному розрізі (рис. 3) в більшості регіонів України частка витрат на придбання товарів та послуг в структурі витрат населення становили 70-89%. Виключення становили лише Чернігівська, Сумська та Донецька області, в яких їх частка складала до 69%, а також Харківська та Одеська області, Автономна Республіка Крим та Севастополь, в яких цей показник перевищує 90%. Тобто, в цих регіонах населення мало змогу заощаджувати найменшу частку своїх доходів. В цілому, ситуація по регіонах України є не досить сприятливою, оскільки така структура витрат робить населення дуже вразливим до економічних явищ та форс-мажорних ситуацій.

У ринковій економіці кожне домогосподарство володіє певними економічними ресурсами і використовує їх ефективно з метою одержання

доходу як засобу свого існування. Не менш важливим показником соціального становища домогосподарств є витрати.

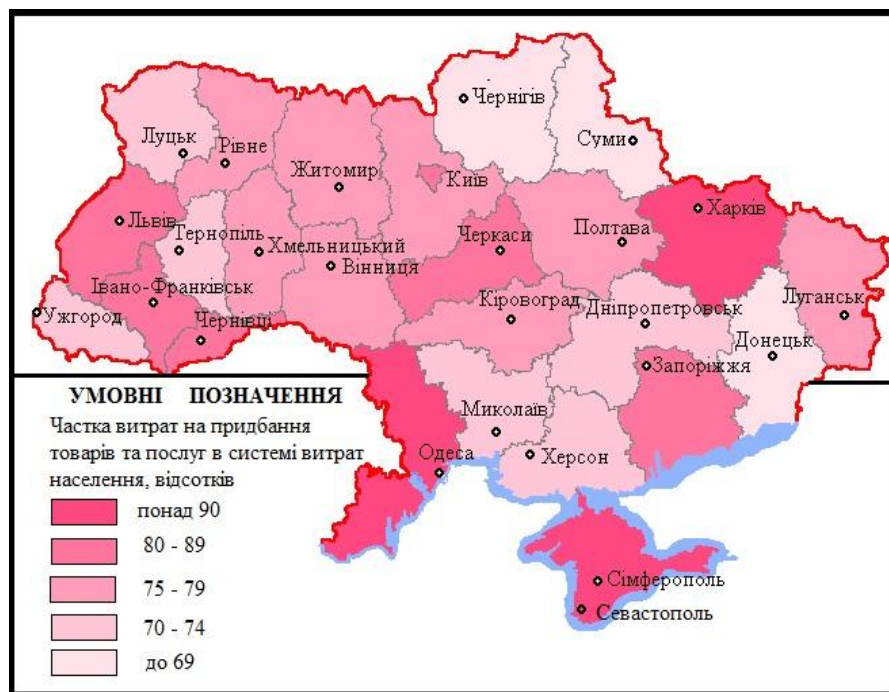


Рис. 3. Регіональний розподіл витрат населення України (побудовано за даними [2])

Витрати домогосподарств на споживання пов'язані з сукупним доходом, попитом, ринковими цінами та з такими явищами, як ефект доходу, ефект заміщення, граничною схильністю до споживання, граничною схильністю до заощадження та ін.

Дохід домогосподарства та рівень ринкових цін є основними чинниками, які встановлюють межу задоволення потреб в основних споживчих благах. Тобто утворюють те, що називається бюджетним обмеженням. Сукупність споживчих благ, які можуть придбати домогосподарства на ринку наявного бюджетного обмеження, називають фінансово можливими. Чим більший дохід, який домогосподарство може витратити на придбання споживчих благ, тим більші можливості воно має для задоволення своїх потреб [3].

За 2010 рік сукупні витрати домогосподарств склали 3072,7 грн. на одне домогосподарство. З 2003 по 2008 роки в структурі складових витрат

домогосподарств України (рис. 4) спостерігалось зростання частки неспоживчих витрат. Якщо в 2003 споживчі сукупні витрати мали абсолютну перевагу та склали 93%, а на неспоживчі витрати припадало лише 7%, то в 2008 році їх частка зросла до 13,8%. З 2008 року спостерігається зворотна тенденція: частка неспоживчих сукупних витрат зменшилась до 10% [1].

Незначна частка неспоживчих витрат домогосподарств свідчить про бідність населення, про те, що всі доходи йдуть на задоволення переважно первинних потреб, в той час як не залишається коштів на культурний розвиток, самовираження населення, придбання нерухомості. Крім того, з такою структурою витрат домогосподарства України є беззахисними до мінімальних економічних зрушень у країні.

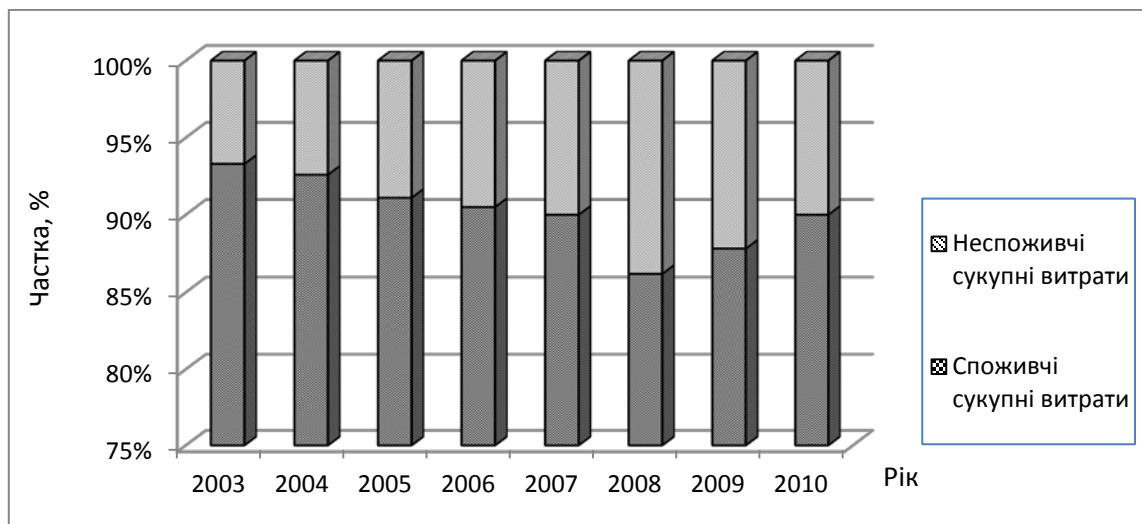


Рис. 4. Динаміка коливання часток споживчих та неспоживчих витрат домогосподарств України в 2003-2010 рр. (побудовано за даними [2])

З 2003 по 2008 роки спостерігалось поступове зменшення частки витрат домогосподарств на продукти харчування (з 58,6% до 48,9%); з 2008 вона знов зросла у 2010 році та досягла 51,6%. Такі зміни у споживанні домогосподарств пояснюються зменшенням рівня наявних доходів в кризові 2008-2009 роки. Незалежно від економічних явищ, в структурі витрат домогосподарств продовжувала поступово зростати частка витрат на непродовольчі товари (з 31,9 до 35,1%). Витрати на інші статті залишались стабільними в

досліджуваний період: оплата житла – 7-9%; алкогольні та тютюнові вироби, охорона здоров'я – по 2-3%; відпочинок та культура, ресторани та готелі, інші послуги – по 1,5-2%; транспорт – 3-4; зв'язок – 1,5-3%.

Хоча тенденції у споживанні були позитивними (зростання частки неспоживчих витрат), але загальна картина залишається дуже несприятливою. На задоволення нематеріальних потреб, пов'язаних із відпочинком, культурою, подорожуванням, саморозвитком припадає не більше 5%. Це гальмує культурний та інтелектуальний розвиток населення, і є причиною того, що значна частка населення працює виключно заради споживання, підтримання свого матеріального існування.

Динаміка витрат домогосподарств на продукти харчування свідчить про те, що найбільшими статтями споживання серед продуктів харчування в Україні були молоко та молочні продукти (17-23%), а також яйця (17-21%). Тенденція до зростання часток цих продуктів спостерігалась до 2008-2009 років. Витрати на хліб за досліджуваний період коливались в рамках 9-11%; картоплі – 7,5-11%; овочів та баштанних – 9-10%.

Найменшими статтями споживання за часткою витрат були фрукти (2-4%); м'ясо та м'ясопродукти (3-5%); цукор (2,5-3,5%); олія та рибопродукти (по 1,5-2%).

Така структура витрат на продукти харчування свідчить про низький рівень життя населення, його бідність. Незначна частка витрат на м'ясо, рибу, фрукти є наслідком того, що населення України не повністю задовольняє потреби в цих групах товарів, тобто їх раціон є недостатньо здоровим, наслідком чого є погіршення імунітету населення, загострення хронічних хвороб та загальне зниження рівня його здоров'я, що може мати дуже негативні демографічні наслідки, зокрема скорочення тривалості життя та кількості населення.

Найбільші показники витрат населення в розрахунку на одне домогосподарство припадали на міста Київ та Севастополь й перевищували 3501 грн. Це можна пов'язати з високою вартістю життя в цих регіонах,

особливо у місті Києві як столиці. До регіонів з високими показниками середніх витрат домогосподарств належали також Черкаська, Закарпатська, Донецька, Миколаївська, Одеська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області (понад 3101 грн.). Регіонами з найменшими середніми витратами домогосподарств були Кіровоградська та Херсонська області (до 2700 грн.). Аутсайдерство цих областей можна пояснити тим, що вони характеризуються також найменшими показниками економічного розвитку.

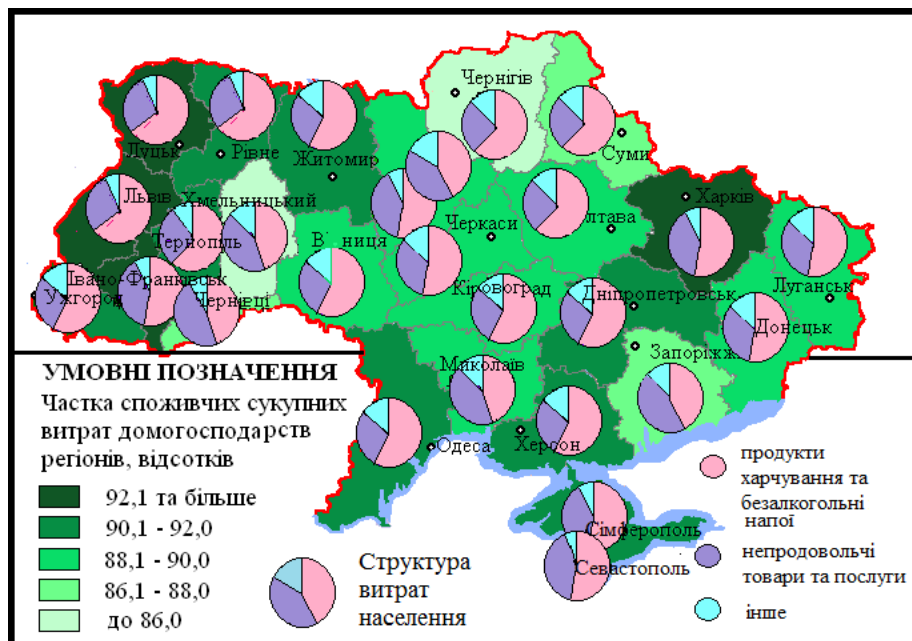


Рис. 5. Регіональний розподіл структури витрат домогосподарств України в 2010 році (побудовано за даними [2])

У всіх регіонах України частка споживчих сукупних витрат домогосподарств доволі висока. Найбільшу частку, що перевищувала, 92%, мали Харківська, Львівська, Івано-Франківська, Волинська області. Понад 90% склали споживчі витрати в Рівненській, Житомирській, Хмельницькій, Закарпатській, Одеській, Херсонській, Дніпропетровській областях та в Автономній Республіці Крим. Найнижчі частки споживчих витрат (до 86%) спостерігалися в Хмельницькій та Чернігівській областях, а також в Запорізькій та Сумській областях (до 88%). Щодо структури витрат відповідно до їх мети, дуже велика частка сукупних витрат населення припадала на продукти

харчування. Вона коливалась в межах 46,2% - 59,6%. Така структура витрат свідчить про бідність населення. Лише в декількох регіонах витрати на харчування не перевищують 50%: в Запорізькій, Хмельницькій областях та в місті Києві. На другому місці в структурі витрат – непродовольчі товари та послуги. Їх частка по регіонах у 2010 році коливалась від 26,6% (в Чернігівській області) до 37% (в АР Крим).

Висновок. Дослідження статистичних даних про витрати населення України показали, що більше 80% витрат населення припадає на придбання товарів та послуг. Найбільша частка витрат на придбання товарів та послуг серед регіонів України спостерігалась в Харківській, Одеській областях та АР Крим. Серед витрат домогосподарств переважали витрати на товари харчування та на непродовольчі товари. Все ще низькими залишились частки витрат, що задовольняють вторинні потреби.

Література

1. *Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>*
2. *Регіони України: Стат. збірник / За ред.. О.Г. Осауленка // Державна служба статистики України, 2011. – 358 с.*
3. *Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник / Федоренко В.Г., Діденко О.М., Руженський М.М., Іткін О.Ф. // За ред. проф. В.Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2008. – 487 с.*